

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
Αθήνα, 28-30 Νοεμβρίου 2013

ΑΘΗΝΑ 2015

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
Αθήνα, 28-30 Νοεμβρίου 2013

ΑΘΗΝΑ 2015

ISBN: 978-618-81101-1-3

© Τομέας Νεοελληνικής Φιλολογίας - Τμήμα Φιλολογίας - Φιλοσοφική
Σχολή - ΕΚΠΑ

Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου, 157 03 Αθήνα

<http://www.phil.uoa.gr>

email: tonephil@phil.uoa.gr

τηλ.: 210 7277621-2

Δημήτρης Αγγελάτος

«ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΣΗΜΕΡΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ...»

Εισήγηση στο στρογγυλό τραπέζι με θέμα: «Η διδασκαλία της λογοτεχνίας στην εκπαίδευση»

Διδάσκοντας σήμερα νεοελληνική λογοτεχνία στην εκπαίδευση (δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια), καλείται κανείς να συντονιστεί με αρχές και κατευθύνσεις, στο επίκεντρο των οποίων χρειάζεται να βρίσκονται αντιλήψεις για το τι είναι η λογοτεχνία, τι συνιστά την επικράτειά της και πώς μπορεί ως λογοτεχνία που είναι, να τροφοδοτήσει τον κόσμο των ανθρώπων, να δράσει δηλαδή σε συνθήκες ραγδαία εξελισσόμενων κοινωνιών και ομόλογα εξελισσόμενων πολιτισμικών κρίσεων αυτών των κοινωνιών στην αρχή του 21^{ου} αιώνα.

Αν η λογοτεχνία εκφράζει, όπως υποστηρίζω, μια άρρηκτη και βαθιά σχέση μεταξύ *ιδεών* και *μορφών*, η κειμενική πραγμάτωση της σχέσης αυτής, που «λέει» πάντα κάτι και δεν «θέλει να πει» κάτι —κατά την εμπειρωμένη παλαιά (;) διδακτική συνταγή: «τι θέλει να πει εδώ ο συγγραφέας;»—, απέχει πολύ από την εφησυχαστική προφάνεια τόσο ενός ετοιμοπαράδοτου, μη υποκείμενου δηλαδή σε κριτική συζήτηση, συστήματος αξιών πολλαπλών εφαρμογών, όσο και διδακτικών εργαλείων, τα οποία αν και νεόκοπα (για τη νεοελληνική εκπαιδευτική πρακτική, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια, των τελευταίων τριάντα χρόνων), οι αφηγηματικές, ας πούμε, τεχνικές καταλήγουν επί της ουσίας στην πεπατημένη της διακοσμητικής λειτουργίας τους, ακριβώς όπως τα κατοχυρωμένα «καλολογικά στοιχεία» του διδακτικού παρελθόντος (;) μας. Έτσι, η εργαλειακή επίκληση του *αυτοδιηγητικού*, για να μείνω στη γραμμή του παραπάνω παραδείγματος, αφηγητή καταλήγει να κάνει τη *μορφή* να μη *σημαίνει* κάτι μέσα στο κείμενο και να μη νοηματοδοτεί την ιδιαίτερη εκείνη κατάσταση πραγμάτων, που εκφράζεται στη διαλεκτική συναρμογή *ιδεών* και *μορφών*. η λογοτεχνία, ανίκανη να αντιπαρατεθεί στην κενολογία διδασκόντων και την πλήξη διδασκομένων, χάνεται λοιπόν δύο φορές: πρώτα στη στερεοτυπική διδακτική ρητορική (π.χ. του «γλαφυρού», «δωρικού», και δεν ξέρω ποιου άλλου, «ύφους») ύστερα στην αντανάκλαστική —εκ παραδόσεως—

αδιαφορία των διδασκόμενων στα σχολεία και στα πανεπιστήμια, για τη λογοτεχνία

Δεν έχω σκοπό να επεκταθώ, γι' αυτό και θα μείνω στους δύο παραπάνω πόλους: *ιδέες* και *μορφές*.

Οι συχνά αζεπέραστες δυσκολίες, κατά τη γνώμη μου, στη διδασκαλία της λογοτεχνίας δημιουργούνται όταν απουσιάζει ο γνωστικός και ο αξιολογικός ορίζοντας. Όταν δηλαδή διδάσκοντας τη (νεοελληνική) λογοτεχνία, δεν ορίζουμε ή δεν είμαστε σε θέση να ορίσουμε, ή, εν πάση περιπτώσει, θεσπισμένα προγράμματα σπουδών δεν μας βοηθούν να ορίσουμε (όπερ και συνηθέστατο, για να μην πω σχεδόν παγιωμένο) ένα κάποιο πλαίσιο γνωστικών και αξιολογικών διεργασιών και κρίσεων, οι οποίες απευθύνονται σε ορισμένο κάθε φορά κοινό (δευτεροβάθμια-τριτοβάθμια εκπαίδευση) και άρα χρειάζεται να είναι συμβατές με τον ορίζοντα προσδοκιών αυτού του κοινού. Ή μ' άλλα λόγια, όταν δεν διδάσκουμε εμπειριστατωμένα, τρόπους γνώσης και αξιολόγησης του ιδιαίτερου πολιτισμικού μορφώματος που συνιστά η λογοτεχνία: γνώσης και αξιολόγησης, που δεν συνάδουν ασφαλώς με το σχολαστικισμό της αδιέξοδης συσσώρευσης γνώσεων από τη μια, με τον ιμπρεσιονισμό της εξίσου αδιέξοδης φλυαρίας, από την άλλη.

Να διδάξουμε λοιπόν *ιδέες* και *μορφές* έχοντας εμπρός μας λογοτεχνικά κείμενα, αποβλέποντας στη γνωστική και αξιολογική συγκρότηση που η λογοτεχνία κατ' εξοχήν (όπως και η Τέχνη άλλωστε) μπορεί να προσφέρει. Σπουδαίες *ιδέες*: οι επιλογές του ανθρώπου απέναντι σε εξωτερικούς καταναγκασμούς, παραμορφωτικά και αντεστραμμένα είδωλα, πώς η βαρβαρότητα διεκδικεί την κατοχύρωσή της και απαιτεί τη νομιμότητά της, φύλα, ετερότητα, διαφορά· ναι, ασφαλώς, αλλά τι σημαίνουν οι *μορφές* τους (η καθαρεύουσα σε συμφραζόμενα ομιλούμενης, για παράδειγμα, ο ελεύθερος στίχος, η μεταφορά, το ασύνδετο, ο εσωτερικός μονόλογος, η απεύθυνση στον αναγνώστη) και τι ακριβώς νοηματοδοτούν;

Αρκεί να επισημάνουμε εργαλειακά και άρα αμήχανα τι είναι η κάθε μορφή; Όχι ασφαλώς. Το ζήτημα είναι *τι σημαίνει η μορφή* στο κάθε φορά λογοτεχνικό συγκεκριμένο της, γιατί βρίσκεται εκεί, γιατί έχει επιλεγεί, και το κυριότερο από πού έχει επιλεγεί, από ποια δεξαμενή (παράδοσης και κανόνων αυτής της παράδοσης) αντλείται: ποια είναι η ειδολογική μνήμη και σοφία τής εκάστοτε *μορφής*, άρα ποια γνώση και ποια αξία φέρει, καθώς συνεργεί στη συγκρότηση του κειμένου;

Δημιουργούμε μέσα στην τάξη συνθήκες παραγωγής γνώσης και αξιολόγησης, συνθήκες εμπέδωσης γνωστικών και αξιολογικών κρίσεων διδάσκοντας λογοτεχνικά κείμενα, ή μένουμε ασφαλείς και ανέγγιχτοι έξω από αυτά, είτε πρεσβεύοντας την εξαντλητική γνώση λεπτομερειών των κειμένων, οι οποίες διατελούν στο αυτιστικό καθεστώς της σχολαστικής σοβαροφάνειας, είτε εντυπωσιολογικά προχειρολογώντας για την ψυχή και τα συναισθήματα των συγγραφέων, τα τραυματικά βιώματά τους, κλπ., αερολογώντας δηλαδή και αρετολογώντας;

Καλύτερα: με ποιον ορισμό της λογοτεχνίας πορευόμαστε στη διδασκαλία; Κρίνουμε σκόπιμο να υπάρχει κάποιος ορισμός; Αν ναι, τότε μπορούμε βάσιμα να αποβλέπουμε στο γνωστικό και αξιολογικό ορίζοντα της διδασκαλίας της λογοτεχνίας. Αν θα ξεκινήσω θεωρώντας π.χ. ότι η λογοτεχνία είναι ο ατελεύτητος διάλογος *μορφών* και *ιδεών*, η διδασκαλία για την ειδολογική μήτρα, από την οποία αναδύεται ο *Ερωτόκριτος*, για να δημιουργήσει μια νέα, από την κατακτημένη σοφία της οποίας θα αναδυθεί η πρωτόφαντη εκείνη του *Κρητικού* του Σολωμού, κ.ο.κ., είναι σε θέση, κατά την κρίση μου, να ορίσει συνθήκες παραγωγής γνώσης και αξιολογικών κρίσεων, καθ' υπέρβαση της εξ ορισμού μηχανικά μεταδόσιμης στερεοτυπίας;

Τί να κατακτήσουν εν τέλει μαθήτριες/μαθητές και φοιτήτριες/ φοιτητές από τη διδασκαλία της λογοτεχνίας;

Απαντώ ευθέως: τον υψηλότερο βαθμό πνευματικής συγκρότησης.

Να θέτουν ερωτήματα βασισμένες και βασισμένοι στη γνώση εκείνων των παραμέτρων, που τα ερωτήματα πράγματι ορίζουν, να απαντούν άρα βάσιμα και να είναι σε θέση να επιχειρηματολογήσουν για την αξία των διαλαμβανομένων στα επιχειρήματά τους. Ποιων διαλαμβανομένων; Εκείνων της λογοτεχνικής/καλλιτεχνικής έκφρασης: της δραστικότερης συναρμογής γνωστικών, συναισθηματικών και επιθυμητικών ικανοτήτων του ανθρώπινου πνεύματος, διοχετευμένων στη διάνοια, τη φαντασία και το Λόγο/τις Ιδέες.

Δεν γίνεται λόγω χρόνου (μια εισήγηση σε στρογγυλό τραπέζι) να σχολιάσω τον επείγοντα χαρακτήρα αυτής της πνευματικής συγκρότησης στην Ελλάδα σήμερα. Είμαι όμως στη διάθεσή σας να συζητήσουμε εφ' όλης της προηγούμενης ύλης.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

